

บทที่ 1

บทนำ

1.1 หลักการและเหตุผล

ในปี พ.ศ. 2512 พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ จัดตั้ง “โครงการหลวง” เพื่อพัฒนาชุมชนชาวเขาในพื้นที่ภูเขา เพื่อมนุษยธรรมและความมั่นคงของประเทศ และในปี พ.ศ. 2535 ได้เปลี่ยนสถานภาพเป็น “มูลนิธิโครงการหลวง” เพื่อให้สามารถทำงานได้อย่างต่อเนื่อง โดยทรงพระราชทานหลักการดำเนินงาน คือ หลักภูมิสังคมและปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ครอบคลุมมิติการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมบนพื้นที่สูง โดยมีกิจกรรมหลัก 3 ด้าน คือ (1) งานวิจัย เนืองด้วยสภาพบนพื้นที่สูงมีอากาศเย็นแตกต่างจากพื้นราบ จึงเน้นการวิจัยชนิดและพันธุ์พืช สัตว์ที่เหมาะสม และสอดคล้องกับวิถีชีวิต สังคม โดยไม่ทำลายทรัพยากรธรรมชาติ โดยมีอาสาสมัครจากทั้งหน่วยงานภายในและต่างประเทศให้การร่วมดำเนินการเป็นจำนวนมาก ก่อให้เกิดองค์ความรู้ที่ถูกนำไปขยายผลให้กับเกษตรกรชาวเขาทั้งในและนอกพื้นที่โครงการหลวง ในการพัฒนาอาชีพและสร้างรายได้ทดแทนการปลูกฝิ่น (2) งานด้านการพัฒนาอาชีพ ภายหลังเมื่อได้ผลการวิจัยที่ดีแล้วจึงได้นำชนิดพันธุ์พืชเมืองหนาว พันธุ์สัตว์ต่างๆ ไปส่งเสริมให้แก่เกษตรกรชาวเขาปลูกและเลี้ยงตามหลักวิชาการ เพื่อสร้างรายได้ในการดำรงชีพทดแทนรายได้จากฝิ่น มีทางเลือกในการประกอบอาชีพและการดำรงชีวิตของชาวเขาที่มั่นคง ส่งผลให้พื้นที่ปลูกฝิ่นลดลง ลดการบุกรุกพื้นที่ป่า ต่อมาโครงการหลวงได้ตั้ง “ศูนย์พัฒนาโครงการหลวง” เพื่อให้เป็นจุดศูนย์กลางในการส่งเสริมอาชีพ รวมถึงการจัดตั้งกลุ่มงานเพิ่ม ประกอบด้วย งานอารักขาพืช งานพัฒนาและส่งเสริมการผลิต งานพัฒนาการศึกษาและสังคม และ (3) งานการตลาด เนื่องจากผลผลิตส่วนใหญ่เป็นพืชชนิดใหม่ที่ยังไม่เป็นที่รู้จักแพร่หลาย จึงทำให้โครงการหลวงต้องดำเนินการตลาดให้แก่เกษตรกรโดยไม่ได้หวังผลกำไร ส่งผลให้ผลผลิตของเกษตรกรชาวเขามีช่องทางการจำหน่าย เกิดการสร้างรายได้ทดแทนฝิ่นให้แก่ชาวเขาอย่างแท้จริง

ปัจจุบันมูลนิธิโครงการหลวงดำเนินงานวิจัยและการพัฒนาอาชีพ สังคม สิ่งแวดล้อมในสถานีวิจัยเกษตรหลวง 4 แห่ง และศูนย์พัฒนาโครงการหลวง 35 แห่ง ครอบคลุมชุมชน 500 กลุ่มบ้าน ประชากร 59,473ครัวเรือน 215,503 คน ตลอดระยะเวลากว่า 5 ทศวรรษ มูลนิธิโครงการหลวง ซึ่งเป็นโครงการพัฒนาพื้นที่สูงแห่งแรกของประเทศ ได้สร้างนวัตกรรมเพื่อการพัฒนาพื้นที่สูง ทั้งในรูปแบบของนวัตกรรมด้านผลผลิต (Products Innovation) คือองค์ความรู้จากผลงานวิจัยด้านการเกษตรที่เหมาะสมกับพื้นที่สูง ระบบการผลิตสินค้าเกษตรที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม สินค้าเกษตรที่มีคุณภาพทดแทนการนำเข้า และนวัตกรรมด้านกระบวนการ (Process Innovation) ที่คำนึงถึงการพัฒนาที่เหมาะสมกับภูมิสังคม ครอบคลุมมิติความมั่นคงด้านอาหาร การสร้างอาชีพและรายได้ การพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง และการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำของประเทศ ด้วยการบูรณาการความร่วมมือจากภาคส่วนต่างๆ ส่งผลให้เกษตรกรส่วนใหญ่สามารถผลิตอาหารที่เพียงพอต่อครัวเรือน และมีรายได้เพิ่มขึ้นจากพืชและสัตว์ทางเลือกจำนวนกว่า 225 ชนิด อีกทั้งพื้นที่ปลูกฝิ่นในพื้นที่โครงการหลวงได้หมดไปตั้งแต่ทศวรรษที่สองของการพัฒนา การศึกษาผลสัมฤทธิ์ด้านเศรษฐกิจและสังคมของการพัฒนาในศูนย์พัฒนาโครงการหลวงนาร่อง โดยได้คัดเลือกศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่แฮ ซึ่งเป็นหนึ่งในสามศูนย์ที่เป็นแหล่งเรียนรู้ของผู้เข้าร่วมการสัมมนานานาชาติเรื่อง Rising to the Challenges of Sustainable Development Goals through Sustainable Highland

Development: The Royal Project Model จัดโดยมูลนิธิโครงการหลวงและสถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (สวพส.) ในปี พ.ศ. 2562 จะทำให้ทราบถึงการเปลี่ยนแปลงคุณภาพชีวิตของเกษตรกร สังคม สิ่งแวดล้อมในชุมชนต้นแบบในศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่แฮด้วยข้อมูลเชิงประจักษ์ และความสอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนแห่งสหประชาชาติ ที่แม้มีการประกาศเพียงระยะเวลา 7 ปี แต่โครงการหลวงได้สร้างผลสำเร็จในการพัฒนาพื้นที่สูงที่ครอบคลุมการแก้ปัญหาความยากจน การสร้างงานและอาชีพ การลดความหิวโหย การส่งเสริมอาชีพด้านการเกษตรในระบบการผลิตที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมที่รับผิดชอบต่อสังคม การอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำลำธารของประเทศ และการลดความเหลื่อมล้ำมานานกว่า 5 ทศวรรษ ทั้งนี้ ผลการศึกษาเชิงประจักษ์จะเป็นองค์ความรู้เพื่อสนับสนุนการพัฒนาชุมชนโครงการหลวงเป็นแหล่งเรียนรู้ด้านการพัฒนาทางเลือกทดแทนพืชเสพติดและการพัฒนาอย่างยั่งยืนทั้งในระดับประเทศและระดับนานาชาติ

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงคุณภาพชีวิตของชุมชนต้นแบบในศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่แฮ
2. เพื่อศึกษาปัจจัยและเงื่อนไขความสำเร็จของการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนต้นแบบในศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่แฮ

1.3 ขอบเขตการศึกษา

1. การวิเคราะห์ความสอดคล้องของผลสัมฤทธิ์การพัฒนาแบบโครงการหลวงกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนแห่งสหประชาชาติ (SDGs)
2. การศึกษาผลสัมฤทธิ์การจัดความยากจนในชุมชนกรณีศึกษา โดยการเปรียบเทียบก่อนและหลังการเข้าร่วมงานพัฒนากับมูลนิธิโครงการหลวง
3. การศึกษาปัจจัยและเงื่อนไขความสำเร็จการจัดความยากจนในชุมชนกรณีศึกษา
4. การทดสอบกระบวนการยกระดับเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืนด้านความเท่าเทียมทางเพศในชุมชนโครงการหลวง (งานต่อเนื่องจากปีงบประมาณ พ.ศ. 2564)

1.4 ระยะเวลาดำเนินงาน

ตั้งแต่วันที่ 1 ตุลาคม 2564 ถึง 30 ธันวาคม 2565